

Naujosios kartos vyresniojo mokyklinio amžiaus mokinių tarpasmeninės komunikacijos gebėjimų struktūra: X ir Z kartų atvejis

Palmira Pečiuliauskienė

Lietuvos edukologijos universitetas, Ugdymo mokslų fakultetas, Edukologijos ir filosofijos katedra, Studentų g. 39, 08106 Vilnius, palmira.peciuliauskiene@leu.lt

Anotacija. Straipsnyje nagrinėjami naujosios (Z) kartos aukštesniųjų klasių mokinių tarpasmeninės komunikacijos gebėjimai. Jie buvo tiriami naudojant tarpasmeninės kompetencijos matavimo klausimyną. Taikant tiriamąją faktoriinę analizę išskirtos penkios aukštesniųjų klasių mokinių tarpasmeninės komunikacijos gebėjimų grupės: tarpasmeninių santykių inicijavimo; negatyvių tvirtinimų; atsiskleidimo kitiems; emocinės pagalbos; konfliktų valdymo. Naujosios (Z) kartos aukštesniųjų klasių mokinių tarpasmeninės komunikacijos gebėjimai palyginti su X kartos tiriamųjų tarpasmeninės komunikacijos gebėjimais.

Esminiai žodžiai: tarpasmeninės komunikacijos gebėjimai, naujoji Z karta, X karta.

Įvadas

Visuomenės kaita yra susijusi žmonių kartų kaita. Kartų skirtumus lemia skirtingos įvairių laikmečių vertybių sistemos. Sociologai (Howe ir Stauss, 1991) išskyrė šias kartas: Didžiosios depresijos karta (gimę 1912–1921 m.); Antrojo pasaulinio karo (gimę 1922–1927 m.); pokarinė (gimę 1928–1945 m.); kūdikių bumo (gimę 1946–1954 m.); kūdikių bumo II (gimę 1955–1965 m.); X karta (gimę 1966–1976 m.); Y karta (gimę 1977–1994 m.); Z karta (gimę 1995–2012 m.).

XXI a. antrajame dešimtmetyje bendrojo ugdymo mokyklose mokosi Z kartos, kuri dar vadinama interneto karta, mokiniai. A. Cross-Bystrom (2010) teigia, kad „Z karta ir yra technologijos“. XXI a. komunikacijos pobūdis iš esmės keičiasi, socialiniai tinklai pakeičia bendravimą telefonu (Hinduja ir Patchin, 2013). A. Jakubonytė (2013) teigia, kad dabar tėvai nesupranta, kodėl vaikai nuolatos naudojami feisbuku, tačiau dabartiniai vaikai, patys tapę tėvais, nesupras savo vaikų ir jiems bus sunku juos pasivyti. Tyrėjos manymu, anksčiau skirtingos kartos turėjo skirtingus požiūrius, tačiau jos gyveno vienoje realybėje. Naujoji ir ankstesnė karta gyvena skirtingose realybėse. Naujoji (Z) karta – virtualioje realybėje, kurioje daugelis asmenų balansuoja ant sutrikimų briaunos, lemiančių socialinę fobiją, depresiją (Rosen, 2012). XXI a. sociologai, psichologai, edukologai, mokytojai praktikai ieško atsakymų į klausimus: kas lemia šiuos sutrikimus, kaip komunikuoja naujosios kartos mokiniai, kokie yra jų komunikaciniai gebėjimai (Fuchs, 2014).

Edukologinis požiūris į naujų technologijų įtaką komunikacijai nėra vienareikšmis. Vieni autoriai teigia, kad socialiniai tinklai gali būti naudojami esamiems komunikaciniams ryšiams sutvirtinti (Ellison et al., 2006; Drussell, 2012). Kiti autoriai įžvelgia neigiamą naujų technologijų poveikį komunikacijai: asmenys praranda tiek komunikacijos, tiek konfliktų sprendimo gebėjimus, tampa izoliuoti (Selfhout et al., 2009).

Tarpasmeniniai komunikaciniai gebėjimai (angl. *interpersonal communication skills*) suprantami kaip esminis tarpasmeninės komunikacinės kompetencijos turinio komponentas. Tarpasmeniniai komunikaciniai gebėjimai, kvalifikuotas elgesys, kvalifikuota tarpasmeninė komunikacija yra paralelinės sąvokos (Hargie, 2011). P. Purhonen (2012), apibendrinama tarpasmeninės komunikacijos kompetencijos apibrėžtį, sąvokų įvairovę, teigia, kad tokia situacija galėjo atsirasti dėl paties konstrukto – tarpasmeninės komunikacinės kompetencijos turinio sudėtingumo, struktūrinių komponentų įvairovės.

Psichologai (Buhrmester et al., 1988) nagrinėjo tarpasmeninės komunikacinės kompetencijos elgesio srities gebėjimus ir išskyrė penkias elgesio gebėjimų grupes: tarpasmeninių santykių inicijavimo; negatyvių tvirtinimų; atsiskleidimo kitiems; emocinės pagalbos; konfliktų valdymo. Šios tarpasmeninės komunikacijos gebėjimų grupės buvo išskirtos atliekant tyrimus su X kartos tiriamaisiais 1988 m. Aktualu ištirti, kokie yra naujosios (Z) kartos tiriamųjų tarpasmeninės komunikacijos gebėjimai ir ar jie yra tapatūs X kartos tiriamųjų gebėjimų grupėms. *Tyrimo problema* formuluojama klausimu: kokie yra naujosios kartos mokinių tarpasmeniniai gebėjimai, kokia jų vidinė struktūra?

Tyrimo objektas: mokinių tarpasmeninės komunikacijos gebėjimai.

Tyrimo tikslas – sisteminiu požiūriu ištirti naujosios (Z) kartos mokinių tarpasmeninės komunikacijos gebėjimus, išryškinant esmines gebėjimų grupes.

Tyrimo uždaviniai:

1. Išskirti naujosios kartos mokinių tarpasmeninės komunikacijos gebėjimų grupes.
2. Palyginti naujosios kartos vyresniojo mokyklinio amžiaus mokinių tarpasmeninės komunikacijos gebėjimų grupes su X kartos studentų tarpasmeninės komunikacijos gebėjimų grupėmis.

3. Palyginti skirtingų kartų (X ir Z) besimokančių asmenų tarpasmeninės komunikacijos gebėjimus skirtingose tarpasmeninės komunikacijos gebėjimų grupėse.

Tyrimo metodologija

Tyrimo metodologija grindžiama socialinio konstruktyvizmo teorija, kuri teigia, kad pažinimas, žinios ir gebėjimai yra bendros žmonių socialinės veiklos konstruktas. Mokymasis yra socialinis procesas, vykstantis tarp žmonių. Mokymasis vyksta tam tikrame specifiniame kontekste (X karta, Z karta), pasižyminčiame tam tikromis kultūrinėmis ir istorinėmis charakteristikomis.

Socialinio konstruktyvizmo atstovų požiūriu, „žinios yra bendradarbiavimo, vykstančio sociokultūriniame kontekste dalijantis informacija, diskusijų, susitarimų interaktyvių procesų metu, rezultatas. <...> Mokymasis vyksta kaip socialinė ir kultūrinė sistema, kurioje daugelis besimokančiųjų gali bendrauti kurdami kolektyvinę veiklą. Socialinė programinė įranga leidžia susikurti aplinką, padedančią gauti įvairialypę paramą, nes leidžia prisijungti, bendrauti ir keistis idėjomis paprastu būdu“ (Gedvilienė ir Kankevičienė, 2014, p. 14).

Mokinių tarpasmeninės kompetencijos gebėjimai buvo matuojami naudojant tarpasmeninės kompetencijos matavimo klausimyną ICQ (*Interpersonal Competence Questionnaire*) (Buhrmester et al., 1988). Šio klausimyno klausimų skalės buvo ranginės, naudojami keturi rangai.

Tyrimo imtis. Tyrimo imtis yra patikima ir reprezentatyvi. Imties reprezentatyvumas buvo užtikrintas taikant tikimybinę, lizdinę imtį. Tyrime dalyvavo aukštesniųjų klasių (11–12) mokiniai. Tyrimo lizdai – šalies didieji miestai. Paprastosios tikimybinės imties būdu lizduose buvo pasirinktos klasės ir testuojami visi pasirinktos klasės mokiniai. Tyrimas atliktas 2015 m.

Tyrimo imtis buvo patikima, tyrime dalyvavo 385 mokiniai. Populiacijos tūris – 52 000 vienuoliktos ir dvyliktos klasių mokinių (ŠVIS – Švietimo valdymo informacinė sistema). Kai pasikliautinis intervalas 5 proc., konfidencialumo lygmuo 95 proc., imties tūris turėtų būti 379 mokiniai. Vadinasi, yra 95 proc. tikimybė (konfidencialumo lygmuo), kad gauti duomenys nuo populiacijos parametrų gali skirtis tik 5 proc. (konfidencialumo intervalas).

Tyrimo rezultatai. Tiriant naujosios (Z) kartos vyresniojo mokyklinio amžiaus mokinių tarpasmeninės komunikacijos gebėjimų struktūrą buvo pasitelkta faktorinė analizė. Ją taikant tikrinamas duomenų normalumas. Mūsų tyrimo duomenys nevisiškai atitinka normalumo sąlygą pagal Kolmogorovo–Smirnovio kriterijų ($p < 0,005$). Tačiau tyrimo duomenys atitinka normalumo sąlygą pagal asimetrijos ir eksceso reikšmes. Visais tyrimo atvejais asimetrijos ir eksceso koeficientai buvo ribose nuo -1 iki $+1$. Vadinasi, normalumo sąlygos tenkinamos iš dalies ir galima taikyti faktorinę analizę.

Kaizerio–Mejerio–Olkinio ir Bartleto testas (KMO testas) buvo taikomas imties adekvatumui nustatyti. Imtis yra adekvati, jeigu KMO vertė yra didesnė už rekomenduojamą vertę, sudarančią 0,6. Buvo nustatyta, kad gimnazijų mokinių tarpasmeninės komunikacijos gebėjimų poskalės stebėtų kintamųjų KMO = 0,884. Gauta reikšminga tarpusavio koreliacija buvo patikrinta naudojant Bartleto sferiškumo testą ($\chi^2(28) = 6398,739, p < 0,05$). Buvo atmesta hipotezė apie nekoreliuojančius kintamuosius, tad galėjo būti taikoma faktorinė analizė.

Gimnazijų mokinių tarpasmeninės komunikacijos gebėjimams nagrinėti buvo nuspręsta taikyti pagrindinių komponentų analizę (PKA). Faktorinės analizės tikslas – paaiškinti dispersiją, naudojant mažiausią faktorių skaičių. Faktorių skaičius buvo nustatytas pagal Gutmano–Kaizerio taisyklę. Išskirti aštuoni faktoriai, kurių tikrinės vertės didesnės už vienetą. D. Buhrmesteris, W. Furmanas, M. T. Wittenbergas ir H. T. Reisas (1988), tyrinėdami X kartos studentų tarpasmeninę komunikaciją, išskyrė penkis faktorius: tarpasmeninių santykių inicijavimas; negatyvūs tvirtinimai; atsiskleidimas kitiems; emocinė pagalba; konfliktų valdymas. Atsižvelgdami į tai, aštuonis faktorius sujungėme į penkis faktorius: tarpasmeninių santykių inicijavimas; negatyvūs tvirtinimai; atsiskleidimas kitiems; emocinė pagalba; konfliktų valdymas.

Tyrėme, kokius teiginius apie tarpasmeninių santykių gebėjimus apima pirmasis – emocinės pagalbos – faktorius. Faktorių svorių matrica parodo koreliacijas tarp kintamųjų ir emocinės pagalbos faktoriaus (žr. 1 lentelę).

1 lentelė

Z kartos vyresniojo mokyklinio amžiaus mokinių emocinės pagalbos teikimo gebėjimų svoriai

Faktoriaus paaiškinta sklaida	Kintamieji	Faktorių svoriai
F1 12,291 % Emocinė pagalba	Padėti (patarti) artimam pažįstamam (pašnekovui) susidoroti su problemomis šeimoje (arba su problemomis, iškilusiomis gyvenant kartu su kitais žmonėmis, pvz., kambario draugais ar pan.).	0,739
	Sugebėti paremti pašnekovą ir patarti, koku būdu būtų imama išspręsti pašnekovui iškilusias problemas.	0,723
	Gebėjimas pasakyti ar padaryti tam tikrus dalykus vien tam, kad paremtum artimą pažįstamą (pašnekovą), kai jis / ji prastai emociškai nusiteikęs (-usi).	0,678
	Mokėti kantriai išklausti savo pašnekovą, padėti jam „nuleisti garą“, jautriai reaguoti į jo / jos iškilusias bėdas (problemas).	0,672
	Gebėjimas būti geru ir nuoširdžiu klausytoju nusiminusiam pašnekovui.	0,671
	Gebėjimas parodyti pašnekovui nuoširdų (empatišką) rūpestį juo / ja net ir tuomet, kai Tau pašnekovo problema neįdomi.	0,665
	Padėti artimam pažįstamui (pašnekovui) įsigilinti į problemą, kurią jis patiria.	0,659
	Padėti artimam pažįstamui apsispręsti (išgryninti mintis, jausmus), ką jis / ji nori toliau daryti gyvenime (pvz., karjeros klausimais ar pan.).	0,486

Atlikus tyrimą apie Z kartos vyresniojo mokyklinio amžiaus mokinių tarpasmeninių santykių gebėjimus, išryškėjo antrasis – tarpasmeninių santykių inicijavimo gebėjimų – faktorius (žr. 2 lentelę). Šis faktorius apėmė devynis teiginius. D. Buhrmesterio et al. (1988) tyrimo atveju tarpasmeninių santykių inicijavimo faktorius apėmė aštuonis teiginius. Z kartos vyresniojo mokyklinio amžiaus mokinių atveju prie šio faktoriaus prisidėjo papildomas teiginys „Žinai, kaip pakreipti paviršutinišką pokalbį norima linkme, kad galėtumėte geriau vienas kitą pažinti“ (žr. 2 lentelę). Šio teiginio atsiradimas tarpasmeninių santykių inicijavimo grupėje rodo, kad Z kartos vyresniojo mokyklinio amžiaus mokinių tarpasmeninių santykių inicijavimo gebėjimams būdingas lankstumas.

Antrojo faktoriaus teiginiai pasižymi dideliu faktorių svoriu, tačiau ypač išsiskiria keturi teiginiai: „Pradėti ir tęsti pokalbį su nauju žmogumi, su kuriuo norėtum susipažinti iš arčiau“ – 0,771; „Paskambinti (telefonu) ir susitarti su naujuoju pažįstamu susitikti ir kartu praleisti laiką“ – 0,735; „Surasti ir pasiūlyti įdomios veiklos naujai sutiktiems žmonėms (naujesiems pažįstamiems), kurie Tau pasirodė įdomūs ir patrauklūs savo veikla bei būdu“ – 0,726; „Pasiūlyti arba paprašyti naujai sutikto žmogaus (naujojo pažįstamo) kartu kažką nuveikti (pvz., išeiti kažkur kartu)“ – 0,730.

2 lentelė

Z kartos vyresniojo mokyklinio amžiaus mokinių tarpasmeninių santykių inicijavimo gebėjimų svoriai

Faktoriaus paaiškinta sklaida	Kintamieji	Faktorių svoriai
		F2
F2	Pradėti ir tęsti pokalbį su nauju žmogumi, su kuriuo norėtum susipažinti iš arčiau.	0,771
11,684 %		
Tarpasmeninių santykių inicijavimo gebėjimai	Paskambinti (telefonu) ir susitarti su naujuoju pažįstamu susitikti ir kartu praleisti laiką.	0,735
	Surasti ir pasiūlyti įdomios veiklos naujai sutiktiems žmonėms (naujesiems pažįstamiems), kurie Tau pasirodė įdomūs ir patrauklūs savo veikla bei būdu.	0,726
	Pasiūlyti arba paprašyti naujai sutikto žmogaus (naujojo pažįstamo) kartu kažką nuveikti (pvz., išeiti kažkur kartu).	0,721
	Prisistatyti naujai sutiktam žmogui, su kuriuo norėtum susipažinti iš arčiau (pvz., nueiti į susitikimą ar kažką nuveikti kartu).	0,709
	Eiti į nepažįstamų žmonių vakarėlius arba susitikimus, kuriuose norėtum užmegzti naujų ryšių / santykių.	0,608
	Sukurti pirmą gerą įspūdį žmonėms, su kuriais norėtum draugauti (arba kartu leisti laiką, susitikti).	0,588
	Būti įdomiu ir maloniu žmogumi tuomet, kai pirmą kartą su kažkuo susipažįsti.	0,541
	Žinai, kaip pakreipti paviršutinišką pokalbį norima linkme, kad galėtumėte geriau vienas kitą pažinti.	0,459

Atlikus faktorinę analizę, paaiškėjo, kad trečiasis faktorius – konfliktų valdymo gebėjimų faktorius (žr. 3 lentelę). Jis paaiškina 9,688 % duomenų sklaidos. Didžiausius faktorinius svorius turi trys teiginiai: „Sugebi susilaikyti ir nepasakyti nereikalingų dalykų, kurie galėtų dar labiau įpliekti konfliktą (ginčą) tarp Tavęs ir pašnekovo“ – 0,754; „Gebi kartu su pašnekovu spręsti susiklosčiusias specifines problemas ir vengi kaltinimų“ – 0,746; „Gebi konflikto metu priimti ir vertinti pašnekovo požiūrį, net jeigu Tu ir nesutinki su jo / jos išsakyta nuomone“ – 0,735. Mažesni faktoriniai svoriai yra šių teiginių: „Gebi neužsipulti artimo pašnekovo (net jeigu tai yra pateisinama) tam, kad išvengtum dar didesnės konfliktinės situacijos“ – 0,689 ir „Gebi suprasti artimo pašnekovo ginamą poziciją (požiūrį) ir realiai pamatyti problemą pašnekovo akimis tuomet, kai tarp jūsų kyla konfliktas (ginčas)“ – 0,633. Mažiausias faktorinis svoris nustatytas šių teiginių: „Gebi realiai įsiklausyti į artimo pašnekovo skundus tuomet, kai tarp jūsų kyla konfliktas, ir nesistengi iš anksto atspėti, ką jis / ji galvoja“ – 0,593; „Gebi susitvardyti ir nustumti į šalį pavydo / pasipiktinimo jausmus tuomet, kai konfliktuojai su artimu pašnekovu“ – 0,516; „Gebi pripažinti, kad Tu greičiausiai klysti, kai ginčas su artimu pašnekovu pradeda virsti kova“ – 0,454.

3 lentelė

Z kartos vyresniojo mokyklinio amžiaus mokinių konfliktų valdymo gebėjimų svoriai

Faktorius paaiškinta sklaida	Kintamieji	Faktorių svoriai
		F3
F3 9,688 % Konfliktų valdymo gebėjimai	Sugebi susilaikyti ir nepasakyti nereikalingų dalykų, kurie galėtų dar labiau įpliekti konfliktą (ginčą) tarp Tavęs ir pašnekovo.	0,754
	Gebi kartu su pašnekovu spręsti susiklosčiusias specifines problemas ir vengi kaltinimų „Tu visada taip darai (elgiesi)“.	0,746
	Gebi konflikto metu priimti ir vertinti pašnekovo (pažįstamojo) požiūrį, net jeigu Tu ir nesutinki su jo / jos išsakyta nuomone.	0,735
	Gebi neužsipulti artimo pašnekovo (net jeigu tai yra pateisinama) tam, kad išvengtum dar didesnės konfliktinės situacijos.	0,689
	Gebi suprasti artimo pašnekovo ginamą poziciją (požiūrį) ir realiai pamatyti problemą pašnekovo akimis tuomet, kai tarp jūsų kyla konfliktas (ginčas).	0,633
	Gebi realiai įsiklausyti į artimo pašnekovo skundus tuomet, kai tarp jūsų kyla konfliktas, ir nesistengi iš anksto atspėti, ką jis / ji galvoja.	0,593
	Gebi susitvardyti ir nustumti į šalį pavydo / pasipiktinimo jausmus tuomet, kai konfliktuoji su artimu pašnekovu.	0,516
	Gebi pripažinti, kad Tu greičiausiai klysti, kai ginčas su artimu pašnekovu pradeda virsti kova.	0,454

Ketvirtasis faktorius – negatyvių tvirtinimų faktorius. Jam priklauso kritinio požiūrio išsakymo teiginiai (žr. 4 lentelę). Faktoriaus paaiškinta sklaida nėra didelė: 7,879–4,859 %.

Tačiau ketvirtajam faktoriui priskirti aštuoni teiginiai, kurie turi didžiausius faktorinius svorius iš visų penkių faktorių grupių. Didžiausias faktorinis svoris teiginio „*Gali netenkinti pašnekovo prašymo, jei jis Tau pasirodo neprotingas (nekorektiškas, nepagrįstas)*“ – 0,967. Asmenys, gebantys kritiškai mąstyti, susiduria su įvairiais klausimais, problemomis, kliūtimis, abejonėmis, kurias turi mokėti išspręsti klausydamiesi vieni kitų. Kiek mažesnį svorį turi kitas kintamasis: „*Gali pasakyti pašnekovui, kad jo / jos tam tikri veiksmai Tave verčia jaustis nepatogiai (nejaukiai, stato į keblį padėti)*“ – 0,955. Šis kintamasis taip pat apibūdina Z kartos vyresniojo mokyklinio amžiaus mokinių gebėjimą kritiškai išreikšti savo nuomonę. Kiti keturi kintamieji, kurių faktoriniai svoriai yra gana dideli (nuo 0,709 iki 0,687), atskleidžia, kad gimnazijų mokiniai gali išreikšti savo nepasitenkinimą, jeigu pašnekovas / pažįstamas supykde ar net įžeidė jų jausmus. Ketvirtajame faktoriuje ryškiai išsiskyrė du teiginiai, kurie turi mažiausius faktorinius svorius: „*Gali apginti savo teises, kai pašnekovas nepaiso Tavęs arba net niekina Tave (Tavo pasakymus)*“ – 0,576; „*Gali pasakyti pašnekovui, kad Tau nepatinka tam tikras būdas, kaip jis / ji su Tavimi elgiasi (bendrauja)*“ – 0,520.

4 lentelė

Z kartos vyresniojo mokyklinio amžiaus mokinių negatyvių tvirtinimų gebėjimų svoriai

Faktorius paaiškinta sklaida	Kintamieji	Faktorių svoriai F4
F4 7,879–4,859 %	Gali netenkinti pašnekovo prašymo, jei jis Tau pasirodo neprotingas (nekorektiškas, nepagrįstas).	0,967
Negatyvių tvirtinimų gebėjimai	Gali pasakyti pašnekovui, kad jo / jos tam tikri veiksmai Tave verčia jaustis nepatogiai (nejaukiai, stato į keblią padėtį).	0,955
	Gali išsakyti savo kritišką požiūrį (nuomonę) artimam pašnekovui, kai jis / ji sulaužo duotą pažadą.	0,709
	Gali pasakyti pašnekovui (pažįstamam), kad jo žodžiai (išsakyta nuomonė) žeidžia Tavo jausmus.	0,692
	Gali pasakyti pašnekovui, kad jo veiksmai Tave labai supykde.	0,691
	Gali pasakyti „ne“, kai pažįstamas (arba žmogus, su kuriuo susitinki ne pirmą kartą) prašo Tavęs padaryti kažką, ko Tu nenorėtum.	0,687
	Gali apginti savo teises, kai pašnekovas nepaiso Tavęs arba net niekina Tave (Tavo pasakymus).	0,576
	Gali pasakyti pašnekovui, kad Tau nepatinka tam tikras būdas, kaip jis / ji su Tavimi elgiasi (bendrauja).	0,520

Penktasis faktorinės analizės faktorius – atsiskleidimo kitiems gebėjimų faktorius. Jame trūksta vieno teiginio, kuris turėtų būti atsižvelgiant į D. Buhrmesterio et al. (1988) tyrimą: „*Žinai, kaip pakreipti paviršutinišką pokalbį norima linkme, kad galėtumėte geriau vienas kitą pažinti*“. Šis kintamasis pateko į pirmąjį – tarpasmeninių santykių inicijavimo gebėjimų – faktorių (F1).

5 lentelė

Z kartos vyresniojo mokyklinio amžiaus mokinių atsiskleidimo kitiems gebėjimų svoriai

Faktorius paaiškinta sklaida	Kintamieji	Faktorių svoriai F5
F5	Visiškai pasitikėti artimu pašnekovu ir nusiimti „kaukę“.	0,831
6,799–6,110 %	Gali pasakyti artimam pašnekovui dalykus, kurie širdies gilumoje Tau kelia nerimą.	0,806
Atsiskleidimo kitiems gebėjimai	Išsipasakoti artimam pašnekovui (pažįstamam) dalykus, kurių gėdijiesi.	0,425
	Gali pasakyti artimam pašnekovui, kaip stipriai Tu jį vertini, supranti, nori rūpintis juo / ja.	0,742
	Atskleisti tam tikras labai asmenišką savo gyvenimo detales (įvykius) naujai sutiktam pašnekovui.	0,743
	Pasitikėti nauju draugu (pašnekovu) ir parodyti jam / jai savo jautriąją asmenybės pusę.	0,739
	Gali sau leisti visiškai atsiskleisti naujam pašnekovui ir parodyti savo „tikrąjį aš“.	0,533

Penktasis faktorius apima septynis teiginius. Šiame faktoriuje didžiausius svorius turi du kintamieji: „*Visiškai pasitikėti artimu pašnekovu ir nusiimti „kaukę“* – 0,831; „*Gali pasakyti artimam pašnekovui dalykus, kurie širdies gilumoje Tau kelia nerimą*“ – 0,806. Šiek tiek mažesnius faktorinius svorius turi trys teiginiai, kurie susiję su pasitikėjimu kitu žmogumi – 0,739, tam tikros asmeninio pobūdžio informacijos atskleidimu – 0,743 ir gebėjimu parodyti, kaip stipriai moka vertinti pašnekovą – 0,743. Atsiskleidimo kitiems gebėjimų faktorius turi du teiginius, kurie pasižymi mažiausiu faktoriniu svoriu: „*Gali sau leisti visiškai atsiskleisti naujam pašnekovui ir parodyti savo „tikrąjį aš“* – 0,533 ir „*Išsipasakoti artimam pašnekovui (pažįstamam) dalykus, kurių gėdijiesi*“ – 0,425. Tai rodo, kad vyresniojo mokyklinio amžiaus Z kartos mokiniai mažiau linkę pasitikėti pašnekovu ir jam atskleisti savo vidinius išgyvenimus, svarbią asmeninę informaciją.

Diskusija

Mūsų tyrimo rezultatai atskleidė naujosios (Z) kartos mokinių tarpasmeninės komunikacijos gebėjimų struktūrą. Faktorinė analizė padėjo didelį skaičių teiginių apie tarpasmeninę komunikaciją sugrupuoti, išskirti svarbiausius faktorius. Analizuodami pirmojo faktoriaus teiginius, pastebime, kad jie yra adekvatūs D. Buhrmesterio et al. (1988) nurodytiems emocinės pagalbos faktoriaus teiginiams. Minėtų mokslininkų tyrimas buvo atliktas 1988 m. su X kartos tiriamaisiais. Palyginome skirtingu laikmečiu (1988 m. ir 2015 m.) atliktų tyrimų rezultatus ir nustatėme, kad emocinės pagalbos teiginių faktoriai svoriai yra skirtingi X ir Z kartų besimokančių asmenų atveju. Z kartos vyresniojo

mokyklinio amžiaus mokinių didžiausias faktorinis svoris yra teiginio „*Padėti (patarti) artimam pažįstamui (pašnekovui) susidoroti su problemomis šeimoje (arba su problemomis, iškilusiomis gyvenant kartu su kitais žmonėmis, pvz., kambario draugais ar pan.)*“ – 0,739. X kartos tiriamųjų atveju svarbiausias teiginys – „*Padėti artimam pažįstamui apsispręsti (išgryninti mintis, jausmus), ką jis / ji nori toliau daryti gyvenime (pvz., karjeros klausimais ar pan.)*“ (Buhrmester et al., 1988). Z kartos tyrimo atveju šis teiginys turi mažiausią faktorinį svorį (žr. 1 lentelę). Galima manyti, kad X kartos ir Z kartos tiriamųjų atveju keičiasi emocinės pagalbos teikimo prioritetai. X kartos tiriamiesiems emocinės pagalbos teikimo prioritetas susijęs su globaliais sprendimais gyvenime, karjeros sprendimais. Z kartos atveju emocinės pagalbos teikimo prioritetai susiję su emocinės pagalbos teikimu sprendžiant problemas šeimoje ir tarp artimiausių draugų. Vadinasi, Z kartos tiriamųjų atveju tarsi susiaurėja emocinės pagalbos teikimo sritis, sutrumpėja emocinės pagalbos teikimo spindulys nuo makrosociumo iki mikrosociumo – šeimos.

Palyginus Z kartos ir X kartos tiriamųjų teiginius apie tarpasmeninių santykių inicijavimo faktorinius svorius, nustatyta, kad keičiasi tarpasmeninių santykių inicijavimo prioritetai. X kartos tiriamųjų atveju didžiausias faktorinis svoris yra teiginio „*Pasiūlyti arba paprašyti naujai sutikto žmogaus (naujojo pažįstamo) kartu kažką nuveikti (pvz., išeiti kažkur kartu)*“ (Buhrmester et al., 1988). Vadinasi, X kartos tiriamųjų atveju svarbiausia yra aktyvi veikla inicijuojant tarpasmeninius santykius, svarbus noras „kartu kažką nuveikti“. Z kartos tiriamųjų atveju šio teiginio svoris yra tik ketvirtoje vietoje – 0,721.

Atliktas tyrimas su X kartos tiriamaisiais atskleidė, kad tarpasmeninių santykių konfliktų valdymo gebėjimų grupei priklausė aštuoni teiginiai (Buhrmester et al., 1988). Atliktas tyrimas su Z kartos tiriamaisiais atskleidė, kad tarpasmeninių santykių konfliktų valdymo gebėjimų grupei taip pat priklauso aštuoni tie patys teiginiai (žr. 3 lentelę). Buvo palyginti skirtingų kartų (X ir Z) tiriamųjų tarpasmeninių konfliktų sprendimo gebėjimų svoriai; nustatyta, kad jie skiriasi. Z kartos tiriamųjų atveju didžiausią faktorinį svorį turi teiginys „*Sugebi susilaikyti ir nepasakyti nereikalingų dalykų, kurie galėtų dar labiau įpliekti konfliktą (ginčą) tarp Tavęs ir pašnekovo*“ – 0,754. Mažiausią faktorinį svorį turi teiginys „*Gebi pripažinti, kad Tu greičiausiai klysti, kai ginčas su artimu pašnekovu pradeda virsti kova*“ – 0,454. Vadinasi, naujosios kartos vyresniojo mokyklinio amžiaus mokiniai nėra linkę pripažinti savo klaidų tarpasmeninio konflikto metu. X kartos tiriamųjų atveju šis teiginys turėjo aukščiausią vertinimą konfliktų valdymo gebėjimų grupėje (Buhrmester et al., 1988). Šis duomenų prieštaravimas atspindi esminį skirtumą tarp X ir Z kartų tiriamųjų.

Palyginus Z kartos vyresniojo mokyklinio amžiaus mokinių negatyvių tvirtinimų faktoriaus teiginius su D. Buhrmesterio et al. (1988) atlikto tyrimo rezultatais, tenka konstatuoti, kad X kartos tiriamųjų atveju negatyvių tvirtinimų faktoriui buvo priskirti tie patys teiginiai. Teiginių faktoriai svoriai Z kartos tiriamųjų atveju skiriasi nuo teiginių svarbos X kartos tiriamųjų atveju. D. Buhrmesterio et al. (1988) atlikto tyrimo rezultatai rodo, kad svarbiausias teiginys negatyvių tvirtinimų gebėjimų grupėje buvo

„Gali pasakyti pašnekovui, kad tau nepatinka tam tikras būdas, kaip jis / ji su tavimi elgiasi (bendrauja)“. Z kartos tiriamųjų atveju šis teiginys turi mažiausią faktorinį svorį – 0,520.

Vyresniojo mokyklinio amžiaus mokinių tarpasmeninės komunikacijos gebėjimų tyrimas turi apribojimų. Tyrimui buvo naudojamas klausimynas, pritaikytas X kartos tiriamųjų laikmečiui (1988 m.). Jame nėra klausimų apie tarpasmeninės komunikacijos ypatumus virtualioje erdvėje, naudojant šiuolaikines technologines priemones. Tyrimo duomenys, gauti apklausiant Z kartos vyresniojo mokyklinio amžiaus mokinius, buvo palyginti su X kartos mokyklą baigusių pirmo kurso studentų duomenimis. Nedidelis tiriamųjų amžiaus skirtumas gali turėti įtakos tyrimo rezultatams. Ateityje atliekant tyrimus apie naujosios kartos mokinių tarpasmeninės komunikacijos gebėjimus tikslinga naudoti tyrimo instrumentus, atliepiančius šiuolaikines bendravimo priemones.

Išvados

Teoriniu lygmeniu išskirtos penkios tarpasmeninės komunikacijos gebėjimų grupės: tarpasmeninių santykių inicijavimas; negatyvūs tvirtinimai; atsiskleidimas kitiems; emocinė pagalba; konfliktų valdymas. Pagal faktorių paaiškintą sklaidą matyti, kad naujosios (Z) kartos vyresniojo mokyklinio amžiaus mokinių stipriausiai išreikšti emocinės pagalbos teikimo gebėjimai, silpniausiai – atsiskleidimo kitiems gebėjimai.

Nustatyta, kad emocinės pagalbos teikimo gebėjimų faktoriniai svoriai X ir Z kartų tiriamųjų grupėse skiriasi. X kartos tiriamiesiems emocinės pagalbos teikimo prioritetas susijęs su globaliais sprendimais gyvenime, karjeros sprendimais. Z kartos atveju emocinės pagalbos teikimo prioritetai susiję su emocinės pagalbos teikimu sprendžiant problemas šeimoje ir tarp artimiausių draugų.

Skirtingų kartų (X ir Z) tarpasmeninių santykių inicijavimo prioritetai yra skirtingi. X kartos tiriamiesiems svarbi aktyvi veikla inicijuojant tarpasmeninius santykius, svarbus noras „kartu kažką nuveikti“. Z kartos tiriamųjų atveju šio teiginio svoris yra tik ketvirtoje vietoje – 0,721. Z kartos tiriamiesiems svarbiausia pokalbio inicijavimas, jo palaikymas. Be to, Z kartos vyresniojo mokyklinio amžiaus mokinių tarpasmeninių santykių inicijavimo gebėjimai pasižymi lankstumu.

Skirtingų kartų (X ir Z) tiriamųjų tarpasmeninių konfliktų sprendimo gebėjimų svoriai skiriasi. Naujosios (Z) kartos vyresniojo mokyklinio amžiaus mokiniai nėra linkę pripažinti savo klaidų tarpasmeninio konflikto metu, tačiau geba susilaikyti ir nepasakyti nereikalingų dalykų, kurie galėtų dar labiau įpliekti konfliktą. X kartos tiriamieji priešingai – yra linkę pripažinti savo klaidas konflikto metu, geriau geba susitvardyti ir nustumti į šalį pavydo / pasipiktinimo jausmus tuomet, kai konfliktuoja su artimais asmenimis.

Skiriasi X ir Z kartų tiriamųjų negatyvių tvirtinimų gebėjimai. X kartos tiriamųjų atveju negatyvių tvirtinimų gebėjimų grupėje išryškėjo gebėjimas pasakyti pašnekovui,

kad nepriimtinas jo bendravimo būdas. Z kartos tiriamųjų atveju šis teiginys turi mažiausią faktorinį svorį.

Atsiskleidimo kitiems gebėjimų grupėje išryškėjo Z kartos vyresniojo mokyklinio amžiaus mokinių gebėjimas visiškai pasitikėti artimu pašnekovu ir nusiimti „kaukę“, gebėjimas pasakyti artimam pašnekovui dalykus, kurie širdies gilumoje kelia nerimą. X kartos tiriamiesiems taip pat būdingas gebėjimas atskleisti tam tikras labai asmenišką savo gyvenimo detales, įvykius naujai sutiktam asmeniui.

Literatūra

- Buhrmester, D., Furman, W., Wittenberg, M. T. ir Reis, H. T. (1988). Five domains of interpersonal competence in peer relationships. *Journal of Personality and Social Psychology*, 55, 991–1008.
- Cross-Bystrom, A. (2010). *What you Need to Know about Generation Z*. Interaktyvus. Prieiga per internetą: <http://www.imediaconnection.com/content/27425.asp>.
- Drussell, J. (2012). *Social Networking and Interpersonal Communication and Conflict Resolution. Skills among College Freshmen*. Interaktyvus. Prieiga per internetą: http://sophia.stkate.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1021&context=msw_papers.
- Ellison, N., Heino, R. ir Gibbs, J. (2006). Managing impressions online: Self-presentation processes in the online dating environment. *Journal of Computer-Mediated Communication*, 11(2), article 2. Retrieved June 30, 2007 from <http://jcmc.indiana.edu/vol11/issue2/ellison.html>.
- Fuchs, T. (2014). The virtual other: empathy in the age of virtuality. *Journal of Consciousness Studies*, 21(5–6), 152–173.
- Gedvilienė, G. ir Kankevičienė, L. (2014). *Informacinės visuomenės technologijos ir jų kaita švietimo sistemoje*. Vytauto Didžiojo universitetas: Versus aureus.
- Hargie, O. (2011). *Skilled Interpersonal Communication: Research, Theory and Practice*. Routledge, London.
- Hinduja, S. ir Patchin, J. (2013). Social influences on cyberbullying behaviors among middle and high school students. *Journal of Adolescence*, 31, 125–146.
- Howe, N. ir Stauss, W. (1991). *Generations: The History of America's Future, 1584 to 2069*. New York: Perennial.
- Jakubonytė, A. (2013). *Gyvenimas virtualioje erdvėje: atotrūkis nuo kūno, paviršutiniškumas, infarkto grėsmė* [interaktyvus]. Prieiga per internetą: http://www.lrt.lt/naujienos/lietuvoje/2/13217/gyvenimas_virtualioje_erdveje_atotrakis_nuo_kuno_pavirsutiniskumas_infarkto_gresme.
- Purhonen, P. (2012). *Interpersonal Communication Competence and Collaborative Interaction in SME Internationalization*. Publishing Unit, University Library of Jyväskylä.
- Rosen, L. D. (2012). *iDisorder. Understanding our Obsession with Technology and Overcoming its Hold on us*. US: PALGRAVE Macmillan.

Selfhout, M. H. W., Branje, S. J. T., Delsing, M., ter Bogt, T. F. M. ir Meeus, W. H. J. (2009). Different types of internet use, depression, and social anxiety: The role of perceived friendship quality. *Journal of Adolescence*, 32(4), 819–833.

The Structure of Interpersonal Communication Skills of the New Generation Senior School Students: The Case of Generations X and Z

Palmira Pečiuliauskienė

Lithuanian University of Educational Sciences, Faculty of Education, Department of Education and Philosophy,
39 Studentų St., LT-08106 Vilnius, Lithuania, palmira.peciuliauskiene@leu.lt

Summary

The article deals with the interpersonal communication skills of senior school students of the new generation Z. These skills were investigated using a questionnaire for measuring the interpersonal competence. Through application of factor analysis, five groups of interpersonal communication skills of senior students have been identified: initiation of interpersonal relationships, assertion of displeasure with others' actions, self-disclosure, provision of emotional support, and management of interpersonal conflicts. The interpersonal communication skills of the new generation (Z) senior students were compared to the interpersonal communication skills of the representatives of generation X.

Psychologists (Buhrmester et al, 1988) analyzed the skills of interpersonal communication competence in the field of behavior and distinguished five domains of behavioral skills: initiating interpersonal relationships; asserting displeasure with others' actions, self-disclosure of personal information, providing emotional support, and managing of interpersonal conflicts. These domains of the interpersonal communication competence were identified in the study of the representatives of the generation X in 1988. It is urgent to investigate the interpersonal communication skills of the new generation (Z), whether they are identical to those of the generation X. *The research question* was formulated as follows: what are the interpersonal skills of the students of the new generation, what is their internal structure?

The focus of the research: interpersonal communication skills of school students.

The aim of the research was to systematically investigate the interpersonal communication skills of students of the new generation (Z), highlighting the essential groups of skills.

Research objectives:

1. To single out the groups of interpersonal communication skills of the new generation of school students.

2. To contrast the groups of interpersonal communication skills of the new generation of senior school students with the ones of generation X.

3. To contrast the interpersonal communication skills of different generations (X and Z) of learners across different groups of interpersonal communication skills.

The skills of interpersonal competence of students were measured using the Interpersonal Competence Questionnaire (ICQ) (Buhrmester et al., 1988). The items of this questionnaire were rated on a 4-point scale.

The research sample. The research sample is reliable and representative. The representativeness of the sample was ensured by using random cluster sampling. Senior school students (of forms 11-12) participated in the research. The research clusters were the major cities of the country. In the standard random sample, the classes from the clusters were selected and all of the students of the chosen class participated in the research. The study was conducted in 2015.

Theoretically there were distinguished five groups of interpersonal communication skills: initiation of interpersonal relationships, assertion of displeasure with others' actions, self-disclosure, provision of emotional support, and management of interpersonal conflicts. Based on these five factors, it was revealed that the most strongly expressed skills of the new generation (Z) of senior school students were in the domain of providing emotional support, and the least strongly expressed ones were in the group of self-disclosure.

It was determined that the factor loadings for providing emotional support differed in the two groups of different generation (X and Z) participants. For the representatives of X generation the priority in providing emotional support was related to global decisions in their lives and career decisions. In the case of Z generation, the priority in providing emotional support was related to providing emotional support while solving problems in their families and among closest friends.

Different generations (X and Z) had different priorities in initiating interpersonal relationships. It was important for the participants of generation X to actively initiate interpersonal relationships; they expressed the desire 'to do something together'. In the case of Generation Z, the weight of this claim was only in the fourth place – 0.721. It was the most important for the participants of generation Z to initiate and keep up a conversation. In addition, the flexibility was a characteristic feature of the skills of the senior school students of generation Z in initiating interpersonal relationships.

Different generations (X and Z) varied in their skills of interpersonal conflict resolution. The new generation (Z) senior school students were reluctant to acknowledge their mistakes during interpersonal conflicts, but they were able to refrain from saying unnecessary things that could further escalate the conflict. The participants of the generation X, on the other hand, tended to acknowledge their mistakes during interpersonal conflicts; they were better at taking a hold of themselves and casting away the feelings of jealousy / outrage while in conflict with the close people.

There was a difference between representatives of generations X and Z in their skills of assertion of personal rights and displeasure with others. In this group there emerged the ability of the representatives of generation X to tell their interlocutor about unacceptable ways of

communication for them. Meanwhile, for the generation Z, this item was of the lowest factorial weight.

In the group of self-disclosure skills there emerged the ability of the generation Z senior school students to fully trust their closest interlocutor and take off their 'masks', the ability to tell a close interlocutor things that were deeply worrying for them. The generation X participants also had the ability to reveal certain very personal details and events of their lives to a newly-acquainted person.

Keywords: *interpersonal communication abilities, new generation Z, generation X.*

Gauta 2018 04 18 / Received 18 04 2018
Priimta 2018 04 25 / Accepted 25 04 2018